

Yazıcı, H. (2019). Evliliğin Niteliği Olarak Evlilikte Bireyselleşme ve Bütünleşme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 606-622.

Derleme

Makale Geliş Tarihi: 18.03.2019
Makale Kabul Tarihi: 22.05.2019

EVLİLİĞİN NİTELİĞİ OLARAK EVLİLİKTE BİREYSELLEŞME VE BÜTÜNLEŞME

Individualism and Integration as a Quality of Marriage

Hikmet YAZICI*

* Prof. Dr., Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı, ORCID ID: 0000-0002-0250-1453

ÖZET

Evlilik sadece insan neslinin devamını sağlamak için değil, aynı zamanda tarafların sosyal ve kişisel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla da tesis edilen bir ilişki biçimidir. Aracılar kullanarak veya flört gibi değişik usullerle gerçekleşen evlilik ilişkisinde, bireylerin farklı amaç ya da öncelikleri bulunmaktadır. Bunlar evlilik öncesi karar verme aşamalarını ya da evliliği devam ettirme sürecini etkileyebilmektedir. Evlilik yaş ortalamasındaki yükselme, evlenme oranlarında gözlenen düşüş ve boşanmalardaki artış trendi bu görüşü teyit etmektedir. Evlenme ve boşanma oranlarındaki olumsuz tablo, evlilik ilişkisinin niteliğini tartışma konusu haline getirmektedir. Bu çalışmada evlilik ilişkisi daha çok bireyselleşme ve bütünleşme bağlamında irdelenmektedir. Derleme niteliğindeki bu çalışma ile bireyselleşme ve bütünleşmenin felsefi, kültürel ve dini boyutları kısaca psikolojik bir temel üzerinde ele alınmaya çalışılmaktadır. Ortaya çıkan sonuç; iki boyuttan birinin ağırlıklı olarak ön plana çıkması durumunda, evlilik uyumunun bundan olumsuz yönde etkileneceği yönündedir. Bireyselleşme ve bütünleşme çabalarının ait olma-birey olma dengesi kapsamında gerçekleşmesi kişisel ve sosyal ihtiyaçların karşılanması bakımından önem taşımaktadır. Bu denge evlilik ilişkilerinin niteliğini olumlu yönde geliştirebilme potansiyeline sahiptir.

Anahtar Sözcükler: *Evlilik, bireyselleşme, bütünleşme*

ABSTRACT

Marriage is a form of relationship that is established not only to ensure the continuity of the human generation, but to meet the social and personal needs of both sides, as well. Individuals have diverse goals or priorities in marital relationships which occur through different ways such as using intermediaries (arranged marriage) or dating. Those ways may influence the premarital decision-making procedures or the process of maintaining the marriage. The trends for the increase in the average age of marriage, the decrease in marriage rates and the increase in divorces confirm that opinion. The negative image of marriage and divorce rates makes the quality of the marital relationship a matter of discussion. In the present study, the marital relationship is further addressed in the context of individualism and integration. Through the study as a compilation, the philosophical, cultural and religious foundations of individualism and integration are aimed to be discussed briefly on a psychological basis. The result indicates that marriage adjustment will be affected adversely in the case that one of the two aspects comes into prominence predominantly in marriage. Achieving individualism and integration efforts in the scope of balance between belonging and individuality is significant for meeting personal and social needs. This balance has the potential to improve the quality of marital relations.

Keywords: *Marriage, individualism, integration*

GİRİŞ

Danimarkalı ünlü filozof Kierkegaard'ın (2013; 8); *"Evlene pişman olursun; evlenme, Ona da pişman olursun; evlen ya da evlenme, İkisine de pişman olursun ya evlenirsin ya da evlenmezsin, Her ikisine de pişman olursun."*sözü, bireylerin evlilikle ilgili düşünce ve pozisyonlarının söze dökülmüş en çarpıcı halini yansıtmaktadır. Evlenme ve boşanma oranlarının değişik kültür ve toplumlardaki seyri, bu sözün adeta teyididir ve Türkiye'deki durum da bundan farklı değildir. Elimizdeki bilgilere göre, nedenleri farklı olsa da tüm dünyada ve Türkiye'de evlilik oranları giderek azalmakta, buna karşı evlenme yaşının ortalaması manidar seviyede yükselmektedir. 2017 yılını kapsayan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) raporuna göre; Türkiye'de ortalama ilk evlenme yaşı erkekler için 27.7, kadınlar için 24.6'dır. Yıllar içindeki değişim sadece evlenme tercih ve yaşı ile sınırlı kalmamış, boşanma vakalarında da kayda değer bir artış eğilimi gözlenmiştir. TÜİK, 2016 yılında 594 bin 493, 2017'de ise 569 bin 459 evliliğin gerçekleştiğini rapor etmiştir. Bu tablo bir önceki yıla kıyasla evlenme oranlarında 2017'de %4,2'lik gerileme olduğunu göstermektedir. Aynı raporla, 2016 yılıyla mukayese edildiğinde 2017'de boşanma

oranlarında %1,8'lik artış olduğu ve boşanmaların %38,7'sinin evliliğin ilk senesi içinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Gözlenen trend, evlilik yaşantılarının çok disiplinli yaklaşımlara dayanan, özgün, kapsamlı ve boylamsal çalışmalarla açıklanmasını ihtiyaç haline getirmektedir. Disiplinlerarası yaklaşımın önemli bir boyutunu oluşturan psikoloji alanı; felsefe, sosyoloji ve antropolojinin birikimini kendine özgü teori ve metotlarla birleştirerek, evlilik ve boşanma süreçlerini incelemekte, bu bağlamda bilimsel bir birikim inşa etmeye çalışmaktadır. Psikoloji sahası evlilik ilişkilerini genel olarak kişilik, psikolojik ihtiyaçlar ve ruh sağlığı bağlamında inceleme konusu yapmaktadır. Pek çok kaynağı ve bileşeni olmakla beraber psikoloji sahasında evlilik çatışmaları ve boşanma süreçleriyle ilgili olarak psikopatolojik bir tanılama sınıfı henüz oluşturulmamıştır. Bu nedenle uzmanlar evlilik çatışmalarını ve boşanma durumlarını kabaca "çarpık ve olumsuz ilişki biçimleri" ifadesiyle özetlemektedir. Aileyi parçalardan oluşan bütün olarak görme yaklaşımından dolayı bu ifade sadece çiftleri değil, aynı zamanda diğer aile fertlerini ve hatta kültürel sistemin öğelerini de kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır. Aile ve evlilik ilişkileri değişik metotlarla farklı konularda araştırılma konusu yapılmaktadır. Bu çalışmada evlilik ilişkisinin daha spesifik bir kapsamda, bireyselleşme veya bütünleşme süreçleri dikkate alınarak incelenmesi amaçlanmaktadır.

Evliliğin Dinamikleri Olarak Aşk ve Sevgi

İnsan neslinin devamı için şart olan evlilik, sadece üreme ihtiyacının ya da cinsel haz duygularının karşılandığı bir ilişki biçimi olarak addedilemez. Doğal ve fizyolojik gereksinimlerin yanında, sosyal, kültürel unsurlar ile psikolojik değişkenler de bu ilişkinin inşa edilmesi ve sürdürülmesi üzerinde belirgin rollere sahiptir. Sosyo-kültürel unsurların rolü, özellikle evlenme biçimleri ve eş tercihleri ile ilişkilendirilmektedir. Evlilikle ilgili konularda periyodik incelemeler yapan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye'de yapılan ilk evliliklerden %47,8'i tarafların rızasıyla ve görücü usulü ile, %12,1'lik kısmı ise evlenecek kişilerin onayı olmadan aile kararlarıyla gerçekleşmektedir. Rapora göre; evleneceği kişiyi kişisel kararı ve ailesinin onayı ile seçenlerin oranı %30,2, kendi iradesi ve ailesinin onayı dışında seçenlerin oranı %2,5, kaçma veya kaçırılma şeklinde evlenenlerin oranı ise %7 olmuştur. Evlenilecek kişide aranan sosyal özellikler sıralandığında; ilk evliliğin olması (%83), aile yapılarındaki benzerlik (%78) ve dindarlık (%76) ilk üç tercih olarak belirtilmiş, buna karşı yüksek gelir sahibi olma (%37) en düşük öncelik olarak işaret edilmiştir. Bu çalışmada 11 sosyal öncelik arasındaki ranjın %37 ile %83 arasında değiştiği görülmektedir. Sosyal özellikler arasında en yüksek işaretlenme

oranı %83 iken, 10 sosyal değer in işaretlenme oranı %80 değerinin altında kalmıştır. Buna karşı kişisel özellikler arasında yer verilen 12 öncelikten beş tanesi %98 oranında tercih edilmiştir. Bu tercihlerin içeriğini; sadakat, güvenilir olmak, sabır ve hoşgörü, duygusal duyarlılık ve toplumsal uyum gibi unsurlar oluşturmaktadır. İlginçtir ki güzellik/yakışıklılık teması sadece %52 oranında ve en düşük düzeydeki öncelik olarak konumlandırılmıştır (Beşpınar ve Beşpınar, 2017). Bu sonuçlar evlilikte sosyal faktörlerden çok kişisel değişkenlere önem verildiğini ve bunların da daha çok duygusal bir bağlama sahip olduklarını göstermektedir. Bu aşk ve sevgi bağlamıdır.

Alfred Adler (2016; 303-304); "*Evlilik nedir sorusu tarafıma yöneltilirse, bu soruyu eksiksiz olduğu söylenemeyecek şekilde şöyle yanıtlarım*" der; Ona göre sevgi ve evlilik, bedensel çekicilik, arkadaşlık ve çocuk sahibi olma arzusunun ortaya çıkardığı dürtüyle kendini gösteren, içten ve gönülden teslim olma halidir. Sevginin ve mutluluğun sadece iki tarafın değil tüm insanlığın saadeti için bir iş birliği olduğunu görmek güç değildir. Adler, bireyin ve toplumun mutluluk ve esenliğini "sosyal ilgi" kavramıyla ilişkilendirerek açıkladığı için, evliliği de bu bağlamda değerlendirir. Ona, göre sosyal ilgin en önemli tezahürü sevgidir ve bu duygu evliliğe hâkim olmalıdır. Hükmetme ya da karşı tarafı kontrol etme anlayışından uzak olan bu ödev, eşit bir ilişki üzerine bina edilebilir. Adler, evlilikte bedensel çekiciliğin önemine vurgu yapsa da bunu doğal bir refleks olarak görmez. Söz konusu bedensel cazibenin çocukluk döneminde oluşmaya başlayan ilk şema ve inançlar tarafından şekillendiğini kabul eder. Adler'in kısmi bir değer verdiği bedensel cazibe, Alman filozof Schopenhauer (2014; 18), tarafından evliliğin en temel gerekçesi kabul edilir. Ona göre; "*Bütün aşklar, istedikleri kadar uçar, tensellikten uzak, ayakları yerden kesik görünsünler, sadece cinsel dürtüde temellenirler: evet, hatta bu aşıklık hali, sadece daha yakından belirlenmiş, daha özelleşmiş, hatta sözcüğün en dar anlamıyla bireyselleşmiş cinsel dürtüdür.*". Aşkı sevgi formlarının dışında daha çok cinselle ilişkili bir yaşam tecrübesi olarak tanımlamaya çalışanlar arasında Peck'de (1999) vardır. Ona göre insan, çocuklarını ve hemcinsleri olan arkadaşlarını da sever ama onlara âşık olmaz. O halde aşk, bilinçli ya da bilinçsiz bir cinsel dürtü olduğunda ortaya çıkar. O yüzden de aşk belli bir zamandan sonra sona erer. Bu, sevginin bittiği anlamına gelmez; "*Âşık olmanın en büyük özelliğini oluşturan, ihtiraslı (vecd hali) sevgi mutlaka biter. Balayı mutlaka sona erer. Romantizmin açan çiçeği mutlaka solar*" (Peck, 1999; 85).

Schopenhauer'in felsefe, Peck'in ise psikoloji alanı içinden seslendirdikleri cinsellik-aşk determinizmi, aşkın kaynak ya da nedenlerini inceleyen pek çok kuramcı ve araştırmacı tarafından irdelenmiş ve bu yolla, aşkın fizyolojik, psikolojik, kültürel ve hatta metafizik temelleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Örneğin Erich Fromm (2016a) çoğu kez aşk olarak belirtilen şeyin aslında sevme beceriksizliğini ve sevememeyi gizlemek için kullanılan bir maske olduğunu iddia etmiştir. Ona göre birbirlerini gerçekten seven evli çiftlerin sayısı azınlıktadır. Aşk ya da sevgi olarak gözlenen şeyler aslında toplumsal beklentiler, karşılıklı çıkarlar, ekonomik durum, çocukların istikbali ile ilgili endişeler ve hatta karşılıklı nefrettir. Ancak bunun açıkça anlaşılması güçtür ve eşlerden birinin ya da her ikisinin birbirlerini gerçekten de hiç sevmediklerini anlayana dek bu böyle devam edip gitmektedir.

Batılı bazı filozof ve araştırmacıların cinsellik-aşk determinizmi, Türkiye'nin de içine yer aldığı doğu kültürünün genel perspektifi içinde ihtiyatla karşılanır. Buna rağmen geleneksel doğu anlayışının aşk temasına olan aşinalığı ayan beyandır ve bunu farklı sahalardaki zengin ürünlerle göstermektedir. İnsani düzeyden aşkın seviyeye kadar zahiri ve batini formlarda farklı yol, aşama ve süreçlerde incelenen aşk teması, burada konu edindiğimiz evlilik konusu ile de ilişkilendirilmiştir. Buna en somut şekilde doğu hikayelerinde rastlamak mümkündür. Türk ve İslam kültürüyle ilgili hikâye ve diğer anlatılarda cinsellik ve aşk arasında doğrudan bir nedensellik kurulmaz, hayvani bir dürtü ve nefsanî bir arzu olarak bilinen cinsellik, aşkın saf ve temiz duygularından uzak tutulmaya çalışılır. Doğru aşklarının en önemli temsillerinin başında gelen Leyla ile Mecnun hikayesinde de cinsellik neredeyse hiç konu edinilmeyen bir durumdur. Hatta bu aşka kısmen de olsa tasavvuf penceresinden bakanlar, Leyla'yı güzelliği ve cazibesi ile ön plana çıkmayan bir kadın figürü olarak tasvir ederler. Bazı tasavvuf ekollerinde aşka farklı bir anlam verilerek, kadın erkek arasında gözlenen hali, ilahî aşkın bir stajı ya da provasını olarak değerlendirilir. Türk kültürü içinde aşk ile ilgili en ilginç motiflere halk hikayelerinde rastlanmaktadır. Hikayelerde âşık olma halinin farklı formları vardır. En çok bilinen halk hikayelerinin birinde, Kerem Aslı'ya gördüğü rüyada âşık olur. Buna yol açan da rüyasında Hazreti Hızır'ın elinden içtiği bâdedir. Aynı evde büyüyen Arzu ile Kamber kardeş olmadıklarını anladıklarında birbirlerine âşık olurlar. Mahmut, Elif'in resmini gördüğünde ona sevdalanır. Ferhat ile Şirin ise tesadüfen karşılaştıklarında birbirlerine âşık olurlar (Alptekin, 1997).

Dile getirilmesi çoğu kere rahatsızlık yaratıp, kınanma ve utanma duygularına yol açtığı için, cinsellikle ilgili ifadeler doğu kültüründe genellikle örtük ya da dolaylı

şekillerde aktarılır. Cinsellikle ilgili temalar konusunda geliştirilen tabular, bu alanla ilgili kavram ve bilgilerin gizil şekilde kullanılmasındaki temel gerekçelerden biridir. Cinsel tabular, cinsel eğilim ve girişimleri sevgi, aşk ya da evlilik düşünce ve idealleri formlarında ifade etmeye zorlar ki bunlar toplumsal normlarla örtüşen duygu ve fiillerdir. Bu durum ataerkil ilişkilerin egemen olduğu toplum yapısından soyutlanarak izah edilemez. Ataerkil anlayış, erkeklerin üstünlüğüne vurgu yapan bir söylem yaratmıştır. Erkek "doğuştan" sahip olduğu özellikler sebebiyle kadına başattır. Cinsel nitelikleri kadınlardan üstün olan erkekler kudretlidirler. Bununla bağlantılı olarak biyolojik ve yaşamsal özellikleri aşırı birer kültürel gerçeğe dönüşür (Demren, 2008). Bu durum sadece evlilik ilişkisi içine değil evlilik öncesi deneyimlerde de kendini gösterir. Örneğin evlilik öncesi diğer kadınlarla cinsel ilişki, erkekler için neredeyse sıradan bir deneyim hatta bu konudaki sosyal öğrenme şemaları olumsuz dar ölçekli kültürel yapılarda teşvik edilen bir eylem iken, kadınlar için kesinlikle kabul edilemez bir tecrübe olarak değerlendirilir. Bu anlayışın evlilik ilişkileri üzerinde yansımaları vardır. Kadınlar süper ego tarafından onaylanmayan bu tür ilişkilerin doğurduğu sonuçları egoya uyumlu hale getirmek için toplumsal ve vicdanı kabul edilebilirliği olan makul gerekçelere sığınır ve bu yolla benlikte ortaya çıkabilecek tahribatı bilinçsiz şekilde önlemeye veya onarmaya çalışırlar. Ellialtı (2012) tarafından 21 ile 28 yaş aralığında bulunan ve kendini heteroseksüel kimlikle tanımlayan, cinsel açıdan aktif olduklarını yani evlilik öncesi cinsel birliktelik yaşadıklarını belirten 35 bekar kadınla yapılan derinlemesine mülakatlarda, kadınların önemli bir kısmı cinsel aktiviteye ancak âşık olduklarında ve adanılmış romantik ilişki içinde buldukları durumlarda girdiklerini dile getirmişlerdir. İfadeler kadınların cinsel deneyimlerini daima bir gerekçeyle ilişkilendirerek ortaya koyduklarını göstermektedir. Cinsel eylemleri "meşru" gösterme gayreti ve bu gayret içinde aşkın merkezi bir yer tutuyor oluşu, kadınların beyanlarında açıkça gözlenen önemli bir noktadır. Şüphesiz ki böyle bir anlayışın üzerinde kültürel yapıyla harmanlanmış ve zamanla giderek daha katı bir hal almış dini inanç ve değerlerin de etkisi vardır.

Kadın ve erkek arasındaki duygusal ilişkinin niteliği Ortadoğu kültüründe farklı bir bağlamda oluşmaktadır. Bu kültürel sistem içinde taraflar arasındaki ilişki "kadının erkeğe bağımlılığı", "boyun eğiciliği", "erkeğin kadına başat olması ve onu sınırlandırma hakkı söylemleriyle" farklı bir içerik ve boyuta taşınmıştır. Bu açılardan bakılıp batı toplumlarıyla mukayese edildiğinde Ortadoğu'da aşkın farklı şekillerde yaşandığı anlaşılır. Aşk Batı'da genel olarak kapitalistleşme, sosyal hareketlilik ve

bireyselleşme ile iç içe geçmiş bir olgudur. Buna karşı evlilik Ortadoğu'da duygu ve aşkla ilişkili olması gerekmeyen, aileleri birbirine bağlayan politik bir olgu veya erkeklerin güçlü ortaklıklar kurmak için kullandıkları bir taktik gibi işlev görür. Böyle olunca kadınlarla olan ilişkilerin düzenlenmesinde politik yönelimler ön plana çıkar. Bu çerçevede aşk iki insan arasında gerçekleşen kişiye özgü ve mahremiyet taşıyan bir saha olarak görülür (Lindholm, 1996; akt.Demren, 2008). Doğu kültüründe aşk, evlilik, cinsellik ilişkisindeki mahremiyete vurgu yapmıştı. Ancak bu durumla çelişen bir anlayış içinde Türk Dili ve Edebiyatının kadim eserlerinden biri olan *Divanı Lügati't Türk* de aşk ve cinsellikle ilgili bilgi ve kavramlar açıkça yer almış ve bunlar samimi bir şekilde beyitler halinde verilmiştir (Aydemir, 2012). On birinci yüzyıl inanç ve kültür atmosferinin yapısı dikkate alındığında aradaki anlayış farkı ile ilgili değişik tartışmalar yapmak olasıdır.

Geniş bir incelemeyi gerektirdiğinden, konu kapsamı da dikkate alınarak cinsellik-aşk nedenselliği burada sadece kültürel ve psikolojik bir bağlam içinde ve özetle ele alınmaktadır. Söz konusu bağlama sadık kalmak suretiyle aşk ve cinsellikle ilişkilendirilerek tartışılan evlilik yaşantıları daha spesifik bir konu başlığı altında; birey olma-bütünleşme anlayışları çerçevesinde irdelenmektedir. İncelemenin kapsamı evlilik öncesi ve esnasıyla ilişkili zamanları içermektedir.

İlişkinin Nitelikleri; Bütünleşme mi? Bireyselleşme mi?

Eşit olmayan cinsiyet rolleri ile birleşen boyun eğici ve çaresiz yaklaşımlar, evlilik uyumunu ya tahrip etmekte ya da yıkmaktadır (Yüksel ve Dağ, 2015). Erkek grubuna ve diğer kadınlara nispeten, psikolojik problemlere sahip olan kadınlar arasında boyun eğici davranışlar daha yaygındır (Beştepe ve diğ., 2010). Bu bağlamda uyum sorunu yaşayan erkeklerin, kadınları daha itaatkâr ve bağımlı, kadınların ise erkekleri daha baskın ya da kontrol edici rollerle tasvir ettikleri görülmektedir (Taycan Erdoğan, Kuruoğlu ve Çepik, 2014). Değerlendirmelerin bu şekilde yapılmasında, dini, kültürel ve psikolojik değişkenlerin farklı düzeylerde etkisi vardır. Bu neredeyse tarihin her döneminde böyle olagelmıştır. Mezopotamya'da kurulmuş ve yazılı metinleri günümüze ulaşmış Sümer toplumunda aile içinde kadına ve rollerine farklı değerler atfedilmekteydi; "*Çöl matarası insanın yaşamıdır, papuç insanın gözüdür, karısı insanın geleceğidir, okul insanın sığınağıdır, kız evlat insanın kurtuluşudur, gelin insanın baş belasıdır.*" (Kramer, 2002, s.338). Kadınların özellikleriyle ilgili yapılan tasvir ve sınıflamalara değişik örnekleriyle Türk kültür birikimi içinde de rastlanmaktadır. Dede Korkut'a atfen ozan şöyle der;

*Karılar dört türlüdür,
 Birisi ev yapan sulptur (omurga kemiği, bel),
 Birisi solduran soptur (soy, sülale),
 Birisi dolduran toptur,
 Birisi evin dayağıdır (dayanak, güç). (Gökyay, 2014; 30).*

Kadına ve rollerine dönük şemalar belli ölçülerde farklılıklar gösterse de genelde tüm toplumlarda benzer bir yapı arz ederler. Bu da kadın ile erkek arasındaki eşitsizliktir. Sosyal eşitlik anlayışı romantik bir ideal olmaktan öteye geçmemiştir. Eşitsizliğin boyutları insan yaşamına kast etme, hatta canlı bir şekilde toprağa gömme noktasına kadar varmıştır. İslâm öncesi Arap toplumunda kız çocuklarına yapılan bu muamele, Kur'an'da açıkça kınanmıştır; "Kız çocukların diri diri toprağa gömülmesi böyle bir başlangıçtır ve buna Kur'an'da da "*Canlı gömülen kız bebeğe, hangi suçtan öldürüldüğü sorulduğu zaman, Tekvir 8-9*" (Atay, 2017). Kadınlar, dünyanın hemen hemen her yerinde erkeklerden ruhen, zihnen ve ahlâken daha aşağı görülmüştür. Kadınlar siyasal haklarından çağlar boyunca mahrum kalmış, cazip besinlerden yoksun bırakılarak artıklarla yetinmeleri reva görülmüştür. Çalışma ve yük taşıma konusunda da durum kadınların aleyhinde olmuştur. Çalışmamızın kapsam sınırlılığı nedeniyle bu tablo geniş şekilde tartışılmayacak ancak bu konudaki ana temalar hassasiyetle özetlenmeye çalışılacaktır. İtaat, boyun eğme, öğrenilmiş acizlik ve benzeri pek çok yaşantı, bir ilişki içinde cereyan eder ve yukarıda sadece birer kavram olarak değindiğimiz kaynaklar tarafından şekillendirilir. Psikoloji alanında yapılan bazı araştırmalarla, erkeklere kıyasla kadınların ilişkiye daha güçlü önem atfeden bir benlik yapısına sahip oldukları, ilişkilere daha kolektif bir perspektiften baktıkları (İmamoğlu, Günaydın ve Selçuk, 2011) ve eşler arasındaki desteği evlilik doyumu açısından önemli bir değişken olarak algıladıkları (Çağ ve Yıldırım, 2013) tespit edilmiştir. Dini araştırma uzmanlarınca üzerinde uzlaşma sağlanmamış olsa da İslam inancında geleneksel evlilik ilişkileri anlayışında kadın ve erkeklerin karşılıklı haklarına vurgu yapılır. Geleneksel dini anlayışta erkek evin ihtiyaçlarını karşılayan aile reisi olarak telakki edilir. Evlilikteki rol dağılımının iki cinsin fitratındaki yaratılış farklılıklarından kaynaklandığına atıf yapılarak, bu inanç tahkim edilmeye çalışılır. Cinsiyet rollerine ve evliliğe yüklenen anlam tarihsel zaman içinde değişebilir. Bu değişim üzerinde kültürel, sosyolojik, dini ya da psikolojik unsurlar etkili olabilir. Türk popülasyonu üzerinde yapılan incelemede erkeklerin aşk ilişkilerinde kadınlardan daha özgeci oldukları, buna karşı arkadaşça, tutkulu, mantıklı, oyun gibi ve sahiplenici eş konusunda cinsiyetler

arasında fark bulunmadığı saptanmıştır (Büyükşahin ve Hovardaoğlu, 2004). Evliliğe yüklenen farklı anlamlar bu ilişki biçiminin filozoflardan, din adamlarına, antropologlardan sanatçılara kadar pek çok kesim ya da disiplinin çalışmalarının keşiştiği ya da birleştiği bir sahası haline getirmiştir. Tarihsel süreç içinde bakıldığında bu saha içindeki tartışmaların odak noktasının ilişkinin bireyselleşme ya da bütünleşme olarak tanımlanan sonuca nasıl etki edeceği ile ilgili olduğu görülür. Kuşkusuz bireyselleşme ya da bütünleşmeye dönük değerlendirmeler hem bireysel hem de toplumsal yüklemelerin etkisi ile şekillenir. Farklı kültürel kaynaklarla ve sosyal öğrenme süreçleriyle oluşan yüklemeler, bireyselleşme ve bütünleşmeye dönük özgün bilişsel şemaların geliştirilmesine yol açar. Bu durumda bireyselleşme ve bütünleşme kavramları sözlük anlamından çok kişisel anlamları ile ön plana çıkar. Evlilik eşitlik, özgürlük ve sevgi üzerine inşa edildiğinde bireyselleşmeden, buna karşı itaat, boyun eğme veya ait olma özellikleriyle tanımlandığında bütünleşmeden söz edilebilir. Her iki durumun da ılımlı ve uç noktaları vardır. Spinoza (2011: 259); "*Evlenmeye gelince, eğer bedenlerin birleşmesi arzusu yalnız güzellik duygusuyla meydana gelmiş değil de çocuklar doğurmak, onları bilgece yetiştirmek sevgisi ile ise; bundan başka iki tarafın, yani erkek ve kadının sevgilerinin başlıca nedeni yalnız güzellik değil de iç hürlüğü ise, o akılla uyur.*" der. Spinoza bu bakış açısıyla bireyselleşme ve bütünleşme için mutedil bir ölçü önermektedir; iç hürlüğü kaybetmeden, birlikte bilgece insan yetiştirme arzusu. Burada söz konusu edilen iç hürlüğü kişisel özgünlüğe ve buna bağlı olarak farklı öz-benliklerin varlığına yapılan bir vurgudur ve kısaca ait olma birey olma denkleminin de formülasyonudur. Nietzsche (2011: 62) benzer bir bağlam içinde; "*Evlilik: İki kişinin onu yaratanlardan daha fazla olan yaratma istemine evlilik derim ben. Böyle bir istemin sahipleri olarak birbirlerine saygı duymalarına derim ben evlilik diye.*" sözüyle bu dengeye vurgu yapmış ve bütünleşmeyi; "daha fazla yaratma istemi", bireyselleşmeyi ise; "birbirlerine saygı duyma" temalarıyla söze dökmüştür. Saygı kavramı, diğerinin varlığını tüm boyutları ile kabul etmedir. Diğer bir ifadeyle varoluşunun bilincinde olma ve bunu ona hissettirebilmedir. Şüphesiz ki buradaki varoluş ontolojik bir kavram olarak fizikselden çok psikolojik "oluşa" işaret eder. Lübnan'lı filozof Halil Cibran (2014: 8) birey olma ve bütünleşme dengesine; "*Fakat bırakın mesafeler olsun birlikteliğinizde. Bırakın dans etsin göklerin rüzgârları aranızda. Birbirinizi sevin ama aşkı pranga eylemeyin: Bırakın ruhlarınızın kıyıları arasında dalgalanan bir deniz olsun aşk*" sözüyle vurgu yapmış ve ölçüsüz bütünleşmenin evlilik gücü ile otantik ve özgün yapıyı tahrip ettiğini vurgulamıştır.

Ona göre bu gerçekleşmezse bireylerin evlilik içinde tekâmül etmesi de söz konusu olamaz; *“Birlikte durun ama yapışmayın birbirinize: Çünkü ayrı durur tapınağın sütunları. Hem birbirinin gölgesinde büyümeyiz meşeyle selvi”* (Cibran, 2014: 8). Nietzsche (2011; 64) bu minval üzere bina edilmemiş evlilik ilişkisini sert bir şekilde eleştirmektedir; *“Ah, bu iki kişilik ruh yoksulluğu! Ah, bu iki kişilik ruh kirliliği! Ah, bu iki kişilik sefil huzur! Evlilik diyorlar tüm bunlara ve cennette kıyıldığını söylüyorlar nikâhlarının. Eksik olsun lüzumsuzların bu cenneti! Eksik olsun bu cennet bağıyla birbirine bağlanmış hayvanlar! Gülmeyin böyle evliliklere! Hangi çocuğun bir gerekçesi olmadı ki, ağlamak için anne-babasının haline?”*. Seven kişi eşini her zaman ayrı bir kimliğe sahip olduğunu düşünerek kabul eder. Diğerinin farklılığını algılayamamanın en somut hali narsist kişiliktir. Evlilik ilişkilerinin tarzı genelde "ölüme kadar, ölüm bizi ayırana dek" şeklindeydi. Ancak bu yüksek bağlanma stratejisi günümüzde değerini gittikçe kaybetmeye başlamıştır. Birlikteliğin dikenleri ve tuzakları yavaş yavaş ortaya çıktığından ilişkiye girmek riskli hale gelmektedir. İyi günde kötü günde ne olursa olsun ilişkileri idame ettirecek bir birlikteliğe ve ilişkiye girmek boş çek imzalamak gibidir (Bauman, 2013). Çünkü sınır ve sorumlulukların göz ardı edildiği bireyselleşme, aile döngüsünü ve ahengini olumsuz yönde etkileyerek, kopuk ilişkilere yol açan olumsuz bir yalnızlaşma tablosunun ortaya çıkması riskini doğurmaktadır.

Bazı inanç sistemleri, düşünce adamları ve araştırmacılar evlilik ilişkisinin benzeşme ve bütünleşmeye dönüşmesi gerektiğini vurgularlar. Matta 19’da Evlilik Üzerine adlı kısımda Ferisiler (Farslılar-İranlılar) ile Hz. İsa arasında geçen diyalogdan söz edilir. *Ferisiler sınamak için İsa’ya yaklaştılar, ona “Bir insanın herhangi bir nedenle karısını boşaması caiz midir? Diye sordular. İsa onlara, “Yaradanın insanları başlangıçta erkek ve kadın olarak yarattığını okumadınız mı?” dedi ve şöyle devam etti: “Bu nedenle, erkek babasını ve annesini bırakacak ve karısına bağlanacaktır ve ikisi bir beden olacaktır. Bundan böyle onlar iki değil bir bedendirler. Öyle ise tanrının birleştirdiğini insan ayırmasın!”* (İncil, 2009). Kadim Hint inanç sistemlerinden biri olan Upanishadlar’da (2011: 10); *“Yalnız olan zevk almaz. Bir ikinci olsun istedi. Erkeği ve kadını kapsayacak kadar genişti. Yere düşüp (pat) kendini ikiye böldü. Böylece koca (pati) ve karı (patni) ortaya çıktı. O nedenle Yacnakalya’nın dediği doğrudur: “Kişi bir bütünün yarısı gibidir.” Bu yüzden bu boşluk kadın tarafından doldurulur. Erkek onunla birleşti ve insanlar ortaya çıktı”* ifadesiyle bütüne ve kadının evlilikte doldurduğu boşluğa vurgu yapılır. Türk kültüründe “aynı yastığa baş koyma ve bir ömür geçirme” anlayışı ile dile getirilen

bütünleşme, Mevlâna tarafından farklılıklardan kaçınılması ve ahengin sağlanması gerekliliği hali ile şu şekilde belirtilmiştir;

Eşlerin birbirine benzemesi lâzım. Ayakkabı ve mestin çiftlerine bak!

Ayakkabının bir teki ayağa biraz dar gelirse ikisi de işine yaramaz.

Kapı kanadının biri küçük, diğeri büyük olur mu? Ormandaki aslanla kurdun çift olduğunu hiç gördün mü? Bir gözü bomboş, öbürü tıka basa dolu olsa hurç, devenin üstünde doğru durmaz (Mesnevi'den Seçmeler, 2007: 70).

Yukarıda vurgulanan ve bireyselleşmeyi yok etmeyen ait olma, olumlu bir bütünleşme anlamına gelirken, bağımlılığa ve oradan da sadist-mazoşist ilişki biçimine dönüşen bütünleşme tarzı, zarar verici bir ilişkiyi temsil eder. Bu tarz bütünleşme, toplumsal beklentileri karşılama amacıyla rasyonel hale getirilse de farklı seviyelerde mazoşist eğilimlere yol açar. Psikolojinin genel terminolojisi ve psikopatolojik yaklaşımı içinde sadizm ve mazoşizm sapkın davranışlar olarak tanımlansa da bunlar evlilikte her zaman aşağılama ve kaba kuvvet halinde ortaya çıkmazlar. Çok ilginçtir ki bu eğilimler tüm insanlar tarafından makbul birer duygu olarak kabul edilen sevgi ve duyarlılık formunda da gözlenebilirler. Sevgi ve duyarlılık eşi düşünme, ona yardımcı olma gibi sureti haktan görünme niyetleri ile sergilenir. Oysa esas sorun altında sadist eğilimleri saklayan egemen olma güdüsünün bireye sağlayacağı zevktir. Bu nedenle "iyi eş" ki, genelde kadınları hedef alan bir tanımlamadır, itaat etmeyi, kocasının sözünden çıkmamayı, onsuz bir şeye girişmemeyi ifade eder.

Peck (1999), bütünleşme ve bireyselleşmeyi erken dönemdeki anne-çocuk ilişkisine benzetir. Bebek ilk altı ay boyunca annesiyle bir bütündür. Nesne kavramı henüz gelişmediği için kendisinin annesinden farklı biri olduğunu anlayamaz. Bir bakıma anne ile çocuk arasındaki sınırlar ortadan kalkmış ve bütünleşme gerçekleşmiştir. Evlilik öncesi aşk ilişkileri bu duruma benzetilir. Tarafların duyguları karşılıklı bir difüzyon yaşar ve birbirine karışır. Bireyselliği yok eden bu bütünleşme, her şeye gücü yetme duygusunu ortaya çıkarır. Aşıklar önlerinde hiçbir engelin kalmayacağına, tüm zorlukları aşacaklarına inanırlar. Gelecek aydınlık olacaktır. Aşkın gücü her şeye kadirdir. Anne ile bütünleşen çocuğun her şeye gücü yetme fantazisi zamanla gerçeğin hışmına uğrar (Peck, 1999). Çünkü ilk altı aydan sonra annesinden farklı bir birey olduğu bilinci gelişmeye başlar ki bu yaşam gerçekleriyle karşılaşmanın ilk sarsıcı dönemidir. Altıncı aydan sonra birey bir benlik bilinci geliştirecek ve kişisel bütünlük içinde özgün kimliğini ortaya koyarak sınırlarını çizme çabasına girecektir. Zaman akmaya başlar ve evlilik öncesinde yaşanan aşk ortaya

çıkan sorunlar karşısında darbeler yemeye başlar. Elbette ki bu sorunlar evlilik öncesinde de vardı, ama "insanın gözünü kör eden" aşk duygusu, o kadar baskındı ki, bu sorunlar adeta evliliğe taşınmayacak birer yanılsamadan ibaretti. Lakin işler böyle gitmeyince sular kirlenmeye ve evlilik sancıları yaşanmaya başlandı. Kadın ev işlerinde yardım ister, erkek duymaz. Kadın alışverişe gitmek ister, erkek istemez. Erkek ailesine maddi yardımda bulunmak ister, kadın karşı çıkar. Erkek hafta sonlarını ailesiyle geçirmek ister, kadın gönüllü olmaz. Erkek kadının arkadaşlarından hoşlanmaz, kadın kocasının akrabalarından. Kadın işteki zorluklardan konuşmak ister, erkek harcamaların çokluğundan (Peck, 1999)

Eski bir olma hali, aynı duyguları yaşama, aynı dilden konuşma, hatta aynı tercihlerde bulunma durumu yavaş yavaş ortadan kalkar, yıkılan kale surları yeniden inşa edilir, herkes kendi pozisyonunu alır. Aşk bitmiş, iki farklı kişilik yeniden ortaya çıkmıştır. Bu durumda iki yol var. Bireyler ya iki ayrı kişi olarak gerçek sevginin temelini oluşturup, evliliklerini sürdürecekler ya da boşanma hadisesi ortaya çıkacaktır (Peck, 1999). Evlenmeden önce birbirleri için yaratılmış oldukları vehmine kapılmış olan çiftler, balayı sona erince o olumlu yanılsamanın da ortadan kalkmasıyla gerçeğin farkına varırlar. Her şey yolundaymış gibi davranılsa da hakikatler çiftleri birbirinden uzaklaştırmaya başlar (Osho, 2015).

Fromm (2016a) bu konuya çok ilginç bir şekilde yaklaşır. Ona göre âşık olma ile başlayan birliktelik zaman içinde sahip olmaya dönüşür. Tutulma olarak da dile getirebileceğimiz aşk, pasif bir durumu ifade ettiğinden sevgi gibi canlı ve yürüyen bir ilişkiyi tanımlamaz. Tutulmanın bir yansıması da "onsuz yapamamadır" ki bu sahip olmaya ve aynı zamanda "asalaklığa" karşılık gelir. Toplumda "aşkın gözü kördür ya da aşk adamı kör eder" şeklinde kullanılan ifade, aşkın ilk günlerinde tarafların birbirlerini kazanma çabalarını, yüze vuran canlılıklarını ve güzelliklerini dikkate alma anlamına gelir. Henüz birbirlerine sahip olmadıklarından, enerjilerini karşı tarafı canlandırmaya yönlendirirler. Bu durum evlilikten sonra genelde değişir. Evlilikle birbirlerinin bedenine, duygularına ve ilgi alanlarına sahip olan bireylerin artık kazanacakları yeni bir şey yoktur. Sevgi artık bir eylem olmaktan çok sahip olunan bir mülkiyete dönüşmüştür. O artık ona aittir. Aidiyet sadist eğilimlerin ortaya çıktığı psikolojik bir iklim doğurur. Bu bilinçli bir şekilde gerçekleşmeyen bağımlılık halidir. Örneğin bir kadın erkeği terk edeceğini söyleme cesareti gösterirse, erkek bundan dolayı büyük bir yıkıma uğrar ve kendisini bırakmaması için kadına yalvarmaya başlayabilir. Ona karşı sevgisini iletir ve onsuz yapamayacağını dile getirir. Kendini ifade etmekten ya da ortaya koymaktan aciz olan kadın çoğu kere bu

fikirlerine inanır ve terk etme davranışından vaz geçer. Sonra erkek eski yıkıcı davranışlarını yeniden tekrar etmeye başlar. Bu döngü devam edip durur (Fromm, 2016b: 158). Tam da bu nedenle "kocamdır sever de döver de" sözünün rastgele söylenmediğini, aksine bu sözün evlilik tecrübelerinin yıllar içinde ortaya çıkardığı ve koruma altına aldığı psikolojik bir arka plana sahip bulunduğunu düşünmekteyiz. İnsanlar yaşadıkları bu tür deneyimleri kavramsallaştırma ve psikolojik sıfatlarla açıklama olanağına sahip değillerdir. "Dövülme ve sevilme", yeterince gelişmemiş ya da örselenmiş benlik yapısının, işlevsel olmayan yollarla bütünlüğünü yeniden koruma çabalarından başka şeyler olamaz. Bu tür bir düşünce yapısı fiille birleştiğinde mazoşist eğilimlerin tatmin edilmesine yarar sağlar. Fiili gerçekleştiren de durumu benzer dinamiklerle açıklanabilecek olan sadistlerdir.

Tarihsel zaman içinde evlilik konusuyla ilişkili olarak farklı yaklaşım biçimleri geliştirilmiş ve bu alan günümüzde bilimsel inceleme ve pratiklere açık bir noktaya gelmiştir. Genel olarak aile ve evlilik danışmanlığı olarak bilinen bu sahada, evlilik öncesi ilişkiler, evlilik sistemi ve boşanma süreçleri incelenmektedir. Bu bağlamda yönelimleri farklı kuram ve modeller geliştirilmiştir. Konunun bağlam ve sınırlılığı dikkate alındığında bunların tümünü tartışmak güçtür ancak bu çalışmanın içeriği göz önünde bulundurulduğunda, özellikle Murray Bowen tarafından geliştirilen modelin dikkat çekici olduğu görülmektedir. Çoğu pragmatist olan modellerin aksine Murray Bowen'in kuramı bir sistemi ve belli bir düşünce biçimini kapsamaktadır. Kuramının temel kavramı olan benlik farklılaşması, başkasından özerkleşme ile duygu ve düşünce arasındaki ayırma vurgu yapmaktadır. Farklılaşmanın olmaması duygu ve düşünceler arasında ayırma yapamama yanında nesnel düşünme becerilerini de olumsuz yönde etkilemektedir (Özabacı ve Erkan, 2013). Bowen'in yaklaşımı aile içinde birbirinden farklılaşmamış yani özerkleşmemiş insanların duygusal olarak etkilenmeye oldukça yatkın olduklarını vurgular (Nichols, 2013). Bowen ailedeki her bireyin dünyayı tarafsız, özerk ve aile etkilerinden uzak bir şekilde değerlendirebilmek için benliklerin ayrışması gerektiğine vurgu yapar (Lebow, 2014). Ona göre benlik hem ruhsal yapıyı hem de kişilerarası ilişkileri dengeleme işlevi görür. Bunun gerçekleşmesi birbirine karşıt iki yaşam gücü olan bireysellik ve birlikte olma ile bağlantılıdır. Böyle bir durum evlilik ilişkisinde bir eşitsizliğe yol açmaz. Eşler hem eşit derecede yüksek düzeyde bir kimlik yapısına hem de belirgin bir bireysellik özelliğine bağlı olarak bunu sürdürebilme olanaklarına sahiptirler (Gladding, 2012). Bowen'in kuramı temel alınarak yapılan bir incelemede, çiftlerin farklılaşma seviyeleri ile evliliğe uyumları arasındaki ilişkiler araştırılmış ve

farklılaşma düzeyinin erkeklerin uyum düzeylerini %74, kadınların uyum düzeyini ise %61'lik varyans oranlarıyla açıkladığı tespit edilmiştir (Skowron, 2000). Benlik özerkleşmesi, evlilik uyumu ve bağlanmanın temel bir yordayıcısı olarak ortaya çıkmasa da hem kadınlar hem de erkeklerde gözlenen yüksek düzeydeki farklılaşma puanları, evlilikte daha düşük stres yaşantılarını ve daha yüksek bir saadeti belirgin şekilde açıklamaktadır (Bartle-Haring ve Lal, 2010). Benlik farklılaşmasının etkileri sadece eşler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkmaz. Benlik farklılaşması, ebeveynlerle ilişkiyi, fiziksel ve psikolojik sağlığı ve aynı zamanda sosyal ilişkileri de olumlu yönde etkiler. Farklılaşmış kişiler ebeveynleri ile daha az problem yaşarlar (Gharehbaghy, 2011). Bowen'in kuramı evlilikteki uyumun eşler arasındaki bütünleşme yerine, bireysel farklılaşmayla gerçekleşebileceğini vurgular. Böyle bir ilişki biçimi ailedeki işbirlikçi yapıyı ortadan kaldırmaya değil, kişisel sınırları belirginleştirmeye dönüktür. Benliklerde ortaya çıkan farklılaşma bir kopma ya da aşırı bireyselleşme anlamına gelmemektedir. Willi'ye (2011) göre bir ilişki biçiminde insanın kendinden sorumlu olması, kişisel duygu ve düşüncelerine dile getirerek benliğine sahip çıkma çabaları desteklenmeye açıktır. Ancak bu durum aşırı uyum, özdeşleşme ve özverinin tam zıttı olan radikal bir kendilik tutumu yaratıyorsa buna ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Özerkleşme kendini gerçekleştirmenin bir yansıması olarak görülmelidir. Kendini gerçekleştiren insanlar ait olma bilinci içinde diğerleriyle yapıcı ilişkiler kurarak psikolojik ihtiyaçlarını karşılarlar. Bu tür bir ilişkinin sergilenmediği evlilik yaşantılarında tarafların birbirlerini kontrol etme ya da bağımlı kılma eğilimleri ortaya çıkabilir. Nitekim Erdoğan Taycan ve Çepik Kuruoğlu (2014) tarafından yapılan araştırmada kadınların eşlerini kopuk ve kontrolcü, erkeklerin ise kadınları bağımlı olarak nitelendirdikleri görülmüştür.

SONUÇ

Bu kısa inceleme, evlilik yaşantıları içinde bireyselleşme ve bütünleşme rollerinin tarihsel dönemler içinde farklılaştığını göstermektedir. Bu roller aynı zamanda, dini ve kültürel yapılarla da ilişkilendirilir. Evliliği bilimsel temelinde inceleyen yaklaşımların ivme kazanması bu konuyla ilgili ciddi bir birikimin oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu birikim evliliğin en önemli duygusal ögesinin sevgi olduğunu ortaya koymuştur. Böyle bir sevgi anlayışı eşitlik ve özgürlük temellerine dayanır. Eşitlik ve özgürlük bireysel gelişimin desteklenmesi ve ihtiyaçların karşılanması bakımından hayati bir öneme sahiptir. Bir evlilik eşitlikten ve özgürlükten yoksun ise bu durumda ortaya çıkan duygu sevgiden çok bağımlılık ya da boyun eğmedir. Sevgi bazen boyun eğici davranış formlarında ortaya çıkabilir. Örneğin erkek karısını sevdiğini ve

tam da bu yüzden onu kontrol etmeye, korumaya ve yönlendirmeye çalıştığını belirtebilir. Oysa bu tutumlar normal sevgiden çok, o kılıkta gözlenen sadistçe eğilimler olabilir. Ortaya çıkan pek çok olumsuzluğa rağmen yine de birbirini gerçekten seven iki insan için en uygun yol evliliktir. Evliliği zedeleyen ya da bitiren evliliğin bizzat kendisi değil, bireylerin kişilikleri, toplumsal değer yargıları ve evliliğe yüklenen anlamdır. Ünlü Rus yazar Tolstoy'un (2010: 120) *Aile Saadeti* adlı romanında kendisinden yaşça hayli büyük olan Sergey Mihayloviç ile büyük bir aşk uğruna evlenen Maşa'nın aşk ve evlilikle ilgili duyguları da zaman içinde böyle değişti. Maşa; "O günden sonra kocamla benim aşk romanın bitti. Geçmişteki duygularım benim için tatlı ve dönüşü imkânsız bir hatıra olarak kaldı. Çocuklara ve onların babasına karşı duyduğum yeni bir aşk ise henüz yaşamadığım, bambaşka bir mutlu hayatın başlangıcı oldu...". Bizce de bu yeni başlangıç aşkın bittiği ama gerçek sevginin başladığı bir ilişkiye işaret etmektedir. Evlenmeden birlikte yaşama, evli olup başka bir ilişki yaşama hatta çok eşlilik gibi durumlar, sevgide başarısız kalmanın ortaya çıkardığı sonuçlardır. Bu başarısızlık bireyleri yeni arayışlara hatta yeni evliliklere yönlendirse de sevgiden yoksun olan bu kişilerin mutlu olabilme olasılıkları yine düşük kalacaktır. Cüceloğlu (2014: 208) Sevgi kültüründen söz eder ve böyle bir telem üzerinde kurulan ilişkinin "erkek" ya da "kadın" cinsiyetleriyle değil insan olmayla ilgili olduğunu vurgular. Bu durumda aile insan insana ilişkiler üzerine inşa edilmiş olur. Elbette ki kadın ve erkeğin farklı işleri olacaktır. Ancak esas olan işler farklı olsa da evliliği aynı amaç doğrultusunda gerçekleştirmektir. Taraflar farklı zamanlarda güçlü olabileceklerdir. Bu güç her ikisine de hizmet edeceği için mutluluk kaynağı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2016). Yaşamın anlam ve amacı (Çev.K. Şipal). İstanbul: Say Yayınları.
- Alptekin, A. B. (1997). Halk hikâyelerinin motif yapısı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Atay, H. (2017). Kur'an Türkçe çeviri. Ankara: Atay Yayınları.
- Aydemir, A. (2012). Divanü Lugati't Türk'te aşk ve cinsellik üzerine. *International Journal of Social Science*, 5(2), 15-41.
- Bartle-Haring, S., & Lal, A. (2010). Using Bowen theory to examine progress in couple therapy. *The Family Journal*, 18(2), 106-115.
- Bauman, Z. (2013). Yaşam sanatı. (Çev.A. Sarı). İstanbul: Versus Kitap.

- Beşpınar, F. U. ve Beşpınar, L. Z. (2017). Türkiye’de hane halkı yapıları ve evlilik pratiklerinde ikili resim: geleneklerin yanı sıra değişimin yansımaları. *Nüfusbilim Dergisi*, 39, 109-149.
- Beştepe, E., Erbek, E., Saatçioğlu, Ö., Akar Özmen, H., ve Eradamlar, N. (2010). Psikiyatrik yardım talebi olan, olmayan ve boşanma aşamasındaki çiftler arasında cinsiyet yönünden uyum, problem çözme becerisi, boyun eğici davranış ve öfke tutumunun karşılaştırılması. *Archives of Neuropsychiatry/Noropsikiatri Arsivi*, 47(1), 15-22.
- Büyüksahin, A. ve Hovardaoğlu, S. (2004). Çiftlerin aşka ilişkin tutumlarının Lee'nin çok boyutlu aşk biçimleri kapsamında incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19(54), 59-72.
- Cıbran, H. (2014) Ermiş (Çev.A. Berktaş) İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2014). Gerçek özgürlük. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağ, P. ve Yıldırım, İ. (2013). Evlilik doyumunu yordayan ilişki ve kişisel değişkenler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 13-23.
- Demren, Ç. (2008). Ortadoğu’da ataerkillik ve erkeklik ilişkileri. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 321-329.
- Ellialtı, T. (2012). Evlilik öncesi cinsellik, bekaret ve beden disiplini: kadınların “aşk” üzerinden cinsel ahlak mücadelesi. *Cogito*, 70-71
- Fromm, E. (2016a). Sahip olmak ya da olmak (Çev. Ş. Yeğin). İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (2016b). Özgürlükten kaçış (Çev. Ş. Yeğin). İstanbul: Say Yayınları.
- Gökay, O. Ş. (2014). Dede Korkut hikayeleri. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gharehbaghy, F. (2011). An investigation into Bowen family systems theory in an Iranian sample. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 5(1), 56-63.
- Gladding, S.T. (2012) Aile terapisi (Çev.Ed.İ.Keklik ve İ.Yıldırım). Ankara: Türk PDR Derneği Yayınları.
- İmamoğlu, E. O., Günaydın, G. ve Selçuk, E. (2011). Özgün benliğin yordayıcıları olarak kendileşme ve ilişkililik: cinsiyetin ve kültürel yönelimlerin ötesinde. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 27-43.
- İncil (2009). İstanbul: Sak Ofset.
- Kierkegaard, S. (2013). Aforizmalar (Çev.N. Beier). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kramer, S. N. (2002). Sümerler (Çev.Ö. Bluze). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Lebow, J.L. (2014). Çift ve aile terapisi (Çev.H. Uğur). Ankara: Nobel yayıncılık.
- Mesnevi’den Seçmeler (2007). (Haz.N. Bakırcı). Konya: Rumi Yayınları.

- Nietzsche, F. (2011). Böyle söyledi Zerdüşt (Çev. M. Tüzel). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Nichols, M.P. (2013). Aile terapisi kavramlar ve yöntemler (Çev.O.Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Osho (2015). Ölmeden önce ölünüz. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Özabacı, N. ve Erkan, Z. (2013). Aile danışmanlığı. Ankara PegemA Yayıncılık.
- Peck, S. (1999). Az seçilen yol. İstanbul: Akaşa Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2014). Aşkın metafiziği. İstanbul: BS Yayınları.
- Skowron, E. A. (2000). The role of differentiation of self in marital adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 47(2), 229.
- Spinoza (2011). Etika (Çev.H. Z. Ülken). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Taycan Erdoğan, D. ve Kuruoğlu Çepik, A. (2014). Evlilik uyumu ile bağlanma stilleri ve mizaç ve karakter özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 25(1), 9-18.
- Tolstoy (2010). Aile saadeti (Çev.S. Nuriyev). İstanbul: Paraf Yayınları.
- TUİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24642>, 10/03/2019
- Yüksel, Ö. ve Dağ, İ (2015). Kadınlarda evlilik uyumu ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişki: stresle baş etme biçimleri ve toplumsal cinsiyet rolü tutumlarının aracı rolleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 26(3), 181-187.
- Upanishadlar (2011). (Çev. K. Kaya), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Willi, J. (2011). Aşk ve evlilik terapisi (Çev.İ. İgan). İstanbul: Kaknüs Yayınları.